

Stefan Bollmann (Hg.)

Frauen, die lesen, sind gefährlich. Lesende Frauen in Malerei und Fotografie

[Az olvasó nők veszélyesek. Az olvasó nők a festészetben és a fotóművészetben]

(Elisabeth Sandmann Verlag: München, 2005. 160 pp.)

Huszár Ágnes

Stefan Bollmann könyve 2005-ben már negyedik kiadásban jutott el az olvasókhöz. Sikerét minden bizonnyal nemcsak az elsőrangú minőségben élvezhető kilencven nagyszerű képnek, hanem az eredeti koncepciónak is köszönheti.

A koncepció különlegessége a női nem és a könyv által képszerűen megjelenített tudomány és művészet viszonyának sajátos felfogásából adódik. A tudományt és a művészetet az elmúlt évezredek kultúrája a férfias alkotóerőhöz köti. Mint Judith Butler írja, „a maskulinitást az elmével, a feminitást a testtel összekötő kulturális asszociációk jól dokumentáltak a filozófia és a feminizmus területén” (Problémás nem. 2006, Balassi, 57.) Ennek nem mond ellent az a tény, hogy a tudományos és művészi megismerést különféle hiedelemrendszerek nőként jelenítették meg. Gondoljunk a bibliai Évára a tudás almájával a kezében, a görög Pallasz Athénére, a tudás istennőjére, vagy a pártatlan jogszolgáltatást megtestesítő, bekötött szemű Justitiára. A különféle műnemeket és műfajokat megtestesítő kilenc múzsa is nő volt – a férfiként koncipiált Apolló isten kísérei. Ennél fogva a női test mint képzőművészeti motívum gyakran szerepelt a tudományok és a művészetek szimbolikus-allegorikus megjelenítésekor, nőként ábrázolták nemritkán a nagy tetteket végrehajtó férfiakat megjutalmazó alakokat is. Csak egy példa: a Magyar Tudományos Akadémia főépülete előtt látható a Magyar Nyelvőr első szerkesztőjének, Szarvas Gábornak a bronz mellszobra, amint egy egészalakos félmeztelen nő – vélhetőleg a nyelvtudomány nemtője – éppen megkoszorúzza. A komikus szobrocška üzenete világosabb nem is lehetne: a csak fejként megjelenő férfi a *tiszta ész*, az egész testében látható nő a *merő hús*.

Ez a könyv azonban nem allegorikus figurákat, hanem nagyon is konkrét, könyvbe merülő, olvasó nőket ábrázoló képeket tartalmaz. A tudományos, művészi megismerés útján nyert tudás fegyver, muníció egy jobb, tisztább, igazságosabb világért vívott küzdelemben. Ezt a veszélyt ismerték fel azok, akik a századok során könyvekből raktak máglyát. Nem tudták, hogy hiába teszik, hiszen, mint Bulgakov Mestere mondja: „a könyv soha nem ég el”. Nem semmisül meg a benne felhalmozott tudás, éppen azért, mert mindig vannak olvasók, női olvasók is, akik a tiltott tudást agyukban megőrizve adják át másoknak. A bevezetés írója, Elke Heidenreich Nagyezsda Mandelstam példáját említi, aki, miután költő férjét a Gulágra hurcolták, megkínózták és megölték, maga is Szibériába telepítve őrizte tovább fejében a legértékesebbet, ami férje után rámaradt: a verseket. Így mutatva példát a megtörhetetlen emberi méltóságra és hűségre.

Stefan Bollmann hat fejezetbe rendezi a 13. századtól a 20. századig keletkezett képeket. Az illusztrációkat kísérő tanulmányában felvázolja a női olvasás kultúrtörténetét is. Az első fejezet az olvasást szakrális aktusként megjelenítő képeket mutat be. Az Uffizi Képtárban látható Portinari oltárképen Szent Margit a lába előtt emelkedő veszélyes sárkány ellen emeli fel a kereszt jelével ellátott szentírást, Martini Angyali üdvözetén az aranyruhás égi küldött elmélyült olvasásból riasztja fel Máriát,

Michelangelo freskóján a hatalmas, izmos, öregedő nőként ábrázolt szibilla jövőnket olvassa a kezében tartott könyv üres lapjairól. A következő fejezet az olvasás intim pillanatait ábrázolja. Ez összefügg a néma olvasás szokásának elterjedésével. A képeken látható olvasó nők már nem szentek vagy királynők, hanem – például Rembrandt bibliaolvasó öregasszonya vagy Vermeer levélolvasó fiatal nője – jólöltözött polgárasszonyok, Elinga képén pedig még a munkáját elhanyagoló, olvasmányába merülő szobalány is megjelenik.

A rokokó és a felvilágosodás idején keletkezett képek az olvasást tudatosan vállaló nőket ábrázolnak. Boucher Pompadour márkinét vagy Heinsius Anna Amália weimari hercegnőt ábrázoló képén a hölgyek a tudományt és a művészetet pártfogoló magas állású személyek öntudatával nyugtatják kezüket egy könyvön. A szentimentalizmus korában rohamosan gyarapodott az olvasó lányok, asszonyok száma, ekkor jelentek meg először a főleg női közönséget megcélzó divatlapok és almanachok. Az erkölcsös polgári élet felmagasztalását láthatjuk Alma Tademának a lányait könyvlapozgatás, vagy Ebertnek a szép fiatal anyát meseolvasás közben ábrázoló képén. A tizenkilencedik század második felében a női szerepek elmozdultak, az irodalomban, a művészetben feltűntek a démoni női figurák, a Luluk, Juditok, Saloméék. Ezzel összefüggésben jelenik meg a könyv egy szebb világ ígéretéeként, a botor nőket könnyű életre, szerelemre csábító ördög eszközeként, gondoljunk csak Emma Bovaryra. Roussel képe fiatal nőt ábrázol, aki virágos kimonóját a szék hátára vetve, nemtörődöm pózban meztelenül olvas. Első kiállításakor a festmény botrányt kavart Londonban. A női szexualitás démoni ereje jelenik meg Ramón Casas y Carbo *Bál után* című alkotásának fekete ruhás hölgyében, vagy abban, ahogy Tissot képén a gyermekének illedelmesen mesét olvasó fiatal anya karja egy tigrisbőrön nyugszik.

A hatodik fejezet az olvasást magányból való menekülésként mutató képeket tett egymás mellé. A londoni Bloomsbury csoporthoz tartozó Duncan Grant Angelica nevű lányát festette meg olvasásba merülten, félig hátulnézetből, Vanessa Bell – Virginia Woolf húga – pedig unokáit (Angelica lányait) ábrázolta egy szőfán ülve. A hatodik fejezet fotográfiákat is tartalmaz. A könyv utolsó illusztrációja is fénykép: a huszadik század két enigmatikus ikonját komponálja egy képpé. Eve Arnold felvételén Marilyn Monroe Joyce Ulyssesét olvassa.